

- oirs. 1852–1862. Ystorycheskyi vestnyk. — Historical herald. 1881, no. 4, pp. 707–734. (in Russian)
10. RIMANOVYCH-SLAVATYNSKYI, A. V. (1903). Moia zhyzn y akademycheskaia deiatelnost. Vospomynaniya y zametky. 1832–1884. — My life and academic activities. Memories and notes. 1832–1884. Vestnyk Evropy. — Herald of Europe. 1903. No.5. Pp. 181–205. (in Russian)
  11. VITALIY JAKOVLEVICH SHUL'GIN. — Vitaliy Jakovlevich Shul'gin. (1879). Nekrolog i rechi, proiznesionnye nad ego grobom. — The obituary and speeches, uttered over his grave. Kiev, 1879. 40 p. (in Russian)
  12. TARAN, O. H. Avsenko Vasyly Hryhorovych. — Avsenko, Vasyly Hryhorovych. Entsyklopediia Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. — Encyclopedia of Kyiv National Taras Shevchenko University. Regime to access: [http://eu.univ.kiev.ua/departments/istorychnyy-fakul %60tet/avsenko-vasyl %60grygorovych/](http://eu.univ.kiev.ua/departments/istorychnyy-fakul%60tet/avsenko-vasyl%60grygorovych/) (in Ukrainian)
  13. MAIOROVA, O. E. (1989). Avsenko Vasyly Hryhorevych. — Avsenko Vasyly Hryhorevych. Russkye pysately 1800–1917. Byohrafycheskyi slovar. — Russian writers 1800–1917. Biographical Dictionary. M., 1989, T.1: A–H. (in Russian)
  14. TARASENKO, Olha. (2007). Vykkladatska diialnist P. V. Pavlova v Universyteti Sv. Volodymyra u seredyni XIXst. — Teaching of P. V. Pavlov at St. Volodymyr University in the middle of XIX century. Literatura ta kultura Polissia. — Literature and culture of Polissya. 2007, no. 38, pp. 236–248. (in Ukrainian)
  15. TARASENKO, O. O. (2015). Do stanovlennia shkoly istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: Platon Vasylovych Pavlov. — To the formation of Scientific School of Historians of St. Volodymyr University: Platon Vasylovych Pavlov. Paradyhma piznannia: humanitarni pytannia. — The paradigm of knowledge: humanitarian issues. 2015, vol. 7, no. 10, pp. 5–30. (in Ukrainian)
  16. CHESNOKOV, V. Y. (1999). «Delo V. Ya. Shul'gina» v Kyevskom unyversytete kak epizod yz ystoryy unyversytetskoï zhyzny v uslovyakh deïstviya Ustava 1863 hoda. — «The case of V. Y. Shul'gin» at Kyiv University as the episode from the history of university life in conditions of the Charter of 1863. Rosyiskye unyversytety v XVIII–XIX vekakh: sbornyk nauchnykh statei. — Russian universities at XVIII–XIX centuries: a collection of scientific articles. Voronezh, 1999, vol. 4. Pp.121–139. (in Russian)
  17. MORDVINTSEV, V. M. (1993). Polityka rosiiskoho uriadu shchodo istorychnoi nauky v Kyivskomu universyteti v druhii polovyni XIX st. — The policy of the Russian government regarding the historical science at the University of Kiev in the second half of XIX century. 150 rokiv rozvytku vitchyznianoï istorychnoi nauky v Kyivskomu universyteti. Materialy Respublikanskoï naukovo-praktychnoi konferentsii. — 150 years of national historical science at the University

- of Kyiv. Materials of Republican scientific conference Kyiv, 20–21 zhovtnia 1992 r. Kyiv, 1993, pp. 184–185. (in Ukrainian)
18. MORDVINTSEV, V. M. (1999). «Kyiviv's'kyu universytet-s'kyu rozbrat». — «Kyiv University strife». Kyiviv's'kyu universytet yak yak oseredok natsional'noyi dukhovnosti, nauky, kul'tury. — Kyiv University as a national center of spirituality, science, and culture. Kyiv, 1999. vol. 1. p. 48. (in Ukrainian)
  19. TARAN, O. H. Romanovych-Slavatyns'kyu Oleksandr Vasylyovych. — Romanovych-Slavatynskiy Olexandr Vasylyevych. Entsyklopediya Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. — Encyclopedia of Kyiv National Taras Shevchenko University. Regime of access: [http://eu.univ.kiev.ua/departments/inshi-pidrozdily-istorychnogo-/romanovych-slavatyns %60kyu-oleks/?sphrase_id=18664](http://eu.univ.kiev.ua/departments/inshi-pidrozdily-istorychnogo-/romanovych-slavatyns%60kyu-oleks/?sphrase_id=18664) (in Ukrainian)

Надійшла до редакції 16 квітня 2016 р.

УДК 94(477.74-25)«18»(092)

А. В. Хромов

**МИКОЛА ГАВРИЛОВИЧ ДЕМБРОВСЬКИЙ —
ОДЕСЬКИЙ ПОЛІЦМЕЙСТЕР (1807–1810 рр.):
БІОГРАФІЯ, КАР'ЄРА, РОДИНА**

Державний архів Одеської області
вул. Жуковського, 18, м. Одеса, 65026, Україна

Хромов Анатолій Володимирович, к. і. н., співробітник Державного архіву Одеської області, викладач кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету, директор виробництва ПП «Архівні інформаційні системи», e-mail: hromov1985@ukr.net

АНОТАЦІЯ

У статті та основні архівних та опублікованих документів описується життя та службова кар'єра одеського поліцейського 1807–1810 рр. — Миколи Гавриловича Дембровського. На базі документів Державного архіву Одеської області проілюстровано головні напрями роботи поліцейського, встановлено основні віхи біографії М. Г. Дембровського та його родини. Висунуто припущення про козацьке походження керівника Одеської міської поліції, а саме ідея про те, що його предками були представники козацької старшини Гетьманщини. Доведено, що М. Г. Дембровський особисто та

його нащадки належали до великих землевласників Херсонської губернії та стали впливовою родиною в Одесі, представники якої посідали важливі посади у поліцейському, військовому та судовому відомствах. Стаття є частиною дослідження автора біографій одеських поліцеймейстерів для створення просопографічного портрету керівників місцевої міської поліції XIX — початку XX століття.

Ключові слова: Одеська міська поліція; поліцеймейстер; парамілітарні формування; Південна Україна.

A. V. Хромов

**НИКОЛАЙ ГАВРИЛОВИЧ ДЕМБРОВСКИЙ —
ОДЕССКИЙ ПОЛИЦМЕЙСТЕР (1807–1810 гг.):
БИОГРАФИЯ, КАРЬЕРА, СЕМЬЯ**

Государственный архив Одесской области
ул. Жуковского, 18, г. Одесса, 65026, Украина

Хромов Анатолий Владимирович, к. и. н., сотрудник Государственного архива Одесской области, преподаватель кафедры общественных наук Одесского национального медицинского университета, директор производства ЧП «Архивные информационные системы», e-mail: hromov1985@ukr.net

АННОТАЦИЯ

В статье на основах архивных и опубликованных документов описывается жизнь и служебная карьера одесского полицмейстера 1807–1810 гг. — Николая Гавриловича Дембровского. На базе документов Государственного архива Одесской области проиллюстрированы главные направления работы полицмейстера, установлены основные вехи биографии Н. Г. Дембровского и его семьи. Выдвинуто предположение о казацком происхождении руководителя Одесской городской полиции, а именно идея о том, что его предками были представители казацкой старшины Гетманщины. Доказано, что Н. Г. Дембровский лично и его потомки принадлежали к числу крупных землевладельцев Херсонской губернии и стали влиятельной семьей в Одессе, представители которой занимали важные посты в полицейском, военном и судебном ведомствах. Статья является частью исследования автора биографий одесских полицмейстеров для создания просопографического портрета руководителей местной городской полиции XIX — начала XX столетия.

Ключевые слова: Одесская городская полиция; полицмейстер; парамилитарные формирования; Южная Украина.

A. V. Khromov

**MYKOLA GAVRILOVICH DEMBROVSKYI —
CHIEF OF THE ODESSA POLICE IN 1807–1810:
BIOGRAPHY, CAREER, FAMILY**

State Archives of Odessa region
Zhukovskogo st., 18, Odessa, 65026, Ukraine

Khromov Anatolii Volodymyrovych, PhD in History, employee of the State Archives of Odessa region, Lecturer in the Department of Social Sciences in Odessa National Medicine University, Director of production in «Archive Information System», e-mail: hromov1985@ukr.net

ABSTRACT

In the article, on the basis of archival and published documents, the life and career Mykola G. Dembrovskiy — Chief of the Odessa Police in 1807–1810 is described. On the basis of documents of the State Archives of Odessa region, the main directions of his service in police are illustrated; the major milestones in the biography of Mykola G. Dembrovskiy and his family are set. The Cossack origin of the leader of Odessa City police is presumed. His surname has the Polish origin. However, the author found several officers of Cossack troops in the 18th century with the same surname. It is suggested that his father was Gavriilo Dembrovskiy — mayor of Izyum Cavalry Regiment. It was not the only case when Odessa City police commander had strong contact with the Ukrainian Cossacks.

It was proved that Mykola G. Dembrovskiy himself and his descendants were a big landowners of Kherson province and became an influential family in Odessa, whose members occupied important positions in the police, military and judicial departments.

The article is the part of the author's research of the biographies of Odessa's policemen aimed at the creation of portrait of the heads of local Police of the XIX-early XX centuries.

Key words: Odessa City police; chief of police; paramilitary formation; Southern Ukraine.

Однією із найактуальніших тем сучасних дискусій українського суспільства є реформа поліції. Серед багатьох аргументів як прихильників, так і противників перетворення міліції на професійну поліцію, окрім світового досвіду, лунає питання історії існування поліції в українських містах. На жаль, сьогодні ми мало знаємо про роботу міської поліції Одеського градоначальства часів Російської імперії, більшість одеситів із легкістю згадає десяток «королів бандитського світу Одеси», широ-

ко відомих через твори художньої літератури, кіно та міські легенди. Натомість мало хто навіть серед істориків-краєзнавців спроможний назвати хоча б декілька прізвищ начальників Одеської міської поліції. Одеські поліцмейстери залишились в тіні відомих злочинців, на яких вони полювали. Відсутність у більшості одеських поліцмейстерів яскравого літературного чи кінематографічного реноме можна сприймати позитивно у світлі перспектив наукового дослідження історичних біографій начальників Одеської міської поліції. Результатом цих біографічних наукових пошуків може стати колективний, просопографічний портрет одеських поліцмейстерів.

Микола Гаврилович Дембровський був одним із перших одеських поліцмейстерів та очолював міську поліцію у 1807–1810 рр. Як і більшість керівників Одеської поліції, його постать залишається недослідженою, згадки про його особу носять епізодичний та фрагментарний характер. Комплексно та всебічно його біографію і службову діяльність на посаді одеського поліцмейстера не досліджували. Можна стверджувати, що сьогодні завдяки декільком публіцистичним та генеалогічним публікаціям він є більше відомим як один із керівників Одеського комерційного суду (1820–1826 рр.) [1] та родич відомої одеської родини Лузанових [2–5].

Точна дата народження М. Г. Дембровського нам невідома, окремих неповних та опосередкованих відомостей ми можемо припустити, що він народився в останній третині XVIII ст. на території колишньої Гетьманщини або Слобідської України. Пізніше родина Миколи Гавриловича була записана до дворян різних повітів Херсонської губернії [6] та належала до крупних землевласників Південної України. Зокрема архівні документи свідчать про багаторічний розгляд суперечки М. Г. Дембровського та статського радника Ф. Шеміюта за право власності на ділянку землі розміром 1500 десятин у Тираспольському повіті [7, арк. 70–72 зв.], а також зафіксовано конфлікт із адміралом М. С. Мордвиновим щодо використання спільної ділянки пасовиська у Херсонському повіті [8, арк. 1–7]. Рід Дембровських, вірогідно, має польське коріння. Але припускаємо, що предки одеського поліцмейстера належали саме до козацької старшини Лівобережної та Слобідської України. Зокрема нам відомо про уставицького сотника 1779 р. Миргородського козацького

полку Михайла Дембровського [9, с. 324; 10, с. 212], а серед штаб-офіцерів Ізюмського легко-кінного (колишнього козацького) полку у 1796 р. значиться Гаврило Дембровський. Він був виходцем із козацької старшини та народився в середині XVIII ст., на військову службу поступив у 1756 р., був кавалером ордена Св. Георгія 4 ст. та дослужився у 1788 р. до чину прем'єр-майора [11, с. 232]. На нашу думку, він і був батьком майбутнього керівника Одеської міської поліції — Миколи Гавриловича Дембровського. Нічого наймовірнішого у козацькому походженні керівника Одеської міської поліції немає. Окрім М. Г. Дембровського, відомо ще як мінімум два одеських поліцмейстера [12; 13], які мали прямий стосунок до українського козацтва.

Окремо зазначимо, що у тексті цієї статті ми використали найбільш поширену форму написання прізвища одеського поліцмейстера — «Дембровський», хоча в деяких архівних та друкованих документах зустрічаємо також інші приклади запису: «Денбровський» [14, с. 217; 15, с. 214] та «Дембровський, він же Дубров» [16, арк. 8–9 зв.].

Колезький асесор Микола Гаврилович Дембровський був призначений на посаду Одеського поліцмейстера у 1807 р. [17, с. 237]. Вже протягом першого року служби отримав наступний чин надвірного радника [18, с. 227] та загалом очолював Одеську міську поліцію 4 роки протягом 1807–1810 рр. [14–18]. Варто сказати, що Одеський поліцмейстер мав вже достатній досвід поліцейської служби і до свого призначення протягом 1805–1806 рр. очолював поліцію губерньського міста Херсона [19, с. 150; 20, с. 213]. На перший погляд, перехід з посади херсонського поліцмейстера на ідентичну роботу до Одеси має вигляд кроку назад у кар'єрі: престижніше бути фактичним керівником губерньського центру, аніж другою людиною (після градоначальника) в Одесі. Але прозорливі чиновники, серед них і М. Г. Дембровський, вже на самому початку XIX ст. побачили в Одесі велику перспективу і відчули, що досить швидко це місто перетвориться на фактичну столицю Південної України.

Документи Державного архіву Одеської області свідчать про широке поле проблемних питань, які вирішував М. Г. Дембровський на посаді Одеського поліцмейстера у тісній співпраці

із губернатором, градоначальником, магістратом, будівельним комітетом та іншими органами місцевої влади.

Швидкий розвиток Одеського градоначальства, постійне зростання міського населення за рахунок прибуття нових мешканців різного етнічного та соціального походження, часто із напівлегальним статусом, збивало з панталіку місцеве та центральне керівництво. На першому етапі становлення поліцейської служби міста потрібно було постійно збирати відомості про населення. Тому важливі статистичні функції у перші роки існування градоначальства були покладені на міську поліцію. Зокрема нам відомо, що у 1808 р. на виконання доручення Херсонського цивільного губернатора П. С. Мещерського Одеський поліцмейстер разом із Одеською міською думою організував збори статистичних відомостей про чисельність населення міста та кількість функціонуючих церков, фабрик, заводів, винокурень [21, арк. 2–4]. Згідно з офіційними результатами, М. Г. Дембровський, як начальник міської поліції, відповідав за правопорядок у місті із населенням у 6194 особи (із них 4219 — чоловіки, 1975 — жінки) [21, арк. 6–7]. Ще однією із важливих звітних форм у роботі місцевої поліції та поліцмейстера на початку XIX ст. було надання щомісяця градоначальнику, губернському керівництву або міністерству поліції відомостей щодо надзвичайних ситуацій у місті [22, арк. 2–4]. Варто відзначити, що рівень злочинності в Одесі був не надто високим, але дуже часто випадки вбивств, розбою та великих крадіжок записували у графу «надзвичайних пригод».

Також важливою функцією служби Одеського поліцмейстера був контроль виконання рішень вищих органів влади [23, арк. 1–6; 24, арк. 1–6] та надходження податкових зборів [25, арк. 1–12].

Очевидно, що значну частину роботи поліцмейстера та його помічників, дільничних приставів, квартальних наглядачів займали паперова робота та бюрократичні процедури. Щоб підвищити ефективність роботи Одеської міської поліції М. Г. Дембровський домігся від Одеської міської думи винаймати за місцеві кошти допоміжний персонал, який полегшив роботу поліцейських чинів. Так, у 1810 р. додатково до штату поліції ввели посади — двох писарів, трьох реєстраторів, двох копіїстів, архіваріуса та брендмейстера для догляду за протипожежним ін-

струментом [26, арк. 2]. Оскільки до складу Одеського градоначальства входили великі ділянки випасних земель разом із передмістями та навколишніми хуторами, то однією із ключових для дотримання правопорядку була посада дільничного пристава по хуторах. Зрозуміло, що слідкувати за такими значними територіями було важко, тому М. Г. Дембровський домігся від міської думи виділити на допомогу дільничному приставу додаткові кошти для утримання писаря дільниці та кінного козака для доставки кореспонденції [27, арк. 2–7]. Варто підкреслити, що Одеський поліцмейстер активно працював у напрямі не лише збільшення чисельності поліції, але й належного матеріального забезпечення своїх підлеглих. Важливу частину листування канцелярії Одеського поліцмейстера та органів місцевої влади складають письмові пропозиції щодо виділення достатніх сум для оренди квартир поліцейськими службовцями [28, арк. 1–3].

Після того, як наприкінці 1810 р. М. Г. Дембровський залишив посаду Одеського поліцмейстера, у його службовій кар'єрі настав період десятирічного затишшя, принаймні відомі нам історичні джерела не вказують про перебування колишнього начальника Одеської міської поліції на керівних посадах владних установ або силових відомств Південної України. Вірогідно, що ці роки були присвячені особистому життю. На межі 1810–1811 рр. М. Г. Дембровський одружився на молодій вдові генерал-майора Еммануїла Григоровича Попандопуло, який загинув у 1810 р. під час російсько-турецької війни 1806–1812 рр. Шлюб із 21-річною Марією (Маріам, Мариною) Попандопуло подарував подружжю численних нащадків. Крім того, дружина колишнього одеського поліцмейстера мала значне придане: рухоме та нерухоме майно від колишнього чоловіка, а також спадок від батька Афанасія Кесоглу — першого бургомистра Одеського іноземного магістрату [29, с. 36–37]. Варто відзначити, що, серед іншого, молоде подружжя Дембровських володіло нерухомістю, яка до того належала Одеській міській поліції. Ще у 1807 р., у перший рік перебування М. Г. Дембровського на посаді Одеського поліцмейстера, його відомство через аукціон продало Кассандрі Іванівні Кесоглу, майбутній теці М. Г. Дембровського, два будинки у центрі міста. У 1810 р. будинок по вулиці Грецькій був подарований Марині Афанасіївні, у другому шлюбі — Дембровській [29, с. 37].

Однозначно, що родина Дембровських увійшла до когорти найбагатших, найвідоміших та найвпливовіших в Одесі сімейств першої половини XIX ст. Підтвердженням тому є перебування колишнього Одеського поліцмейстера у 1820–1826 рр. на важливій посаді голови Одеського комерційного суду [1; 30, арк. 1–2 зв.]. На новій посаді досвід поліцейської служби М. Г. Дембровського також став у нагоді. Протоколи засідань суду свідчать про часті контакти голови засідання із міською поліцією у питаннях виконання судових рішень, відбору свідчень та пояснень поліцейськими чинами [31, арк. 123–126]. Голова Одеського комерційного суду, як колишній поліцмейстер, знав усі тонкощі цих юридичних процедур та забезпечував належну швидкість та ефективність судових процесів, що склало одну із головних рис позитивної репутації Одеського комерційного суду.

Дата смерті Миколи Гавриловича Дембровського досі точно не встановлена, але за архівними документами можна точно встановити, що трагічна подія сталась між 1839 р. та 1843 р., ближче до останнього. Зокрема відомо, що у метричному записі від 19 вересня 1843 р. про шлюб відставного генерал-майора Фоми Петровича Лузанова та Наталії Миколаївни Дембровської остання записана як «померлого колезького радника Миколи Гаврилова Дембровського донька» [32, арк. 202 зв. — 203]. Цей шлюб дав багатьох нащадків, відомих, зокрема, заснуванням Лузановки — популярного курортного району Одеси.

Окрім згаданої доньки Наталії, яка народилась у 1813 р. та прожила в Одесі до 1905 р. [33, арк. 104 зв.], у шлюбі із Марією Попандопуло (Кесоглу) Микола Дембровський мав ще декількох дітей. У 1812 р. в Одесі народилась донька Катерина [34, 6 зв. 7], а у 1819 р. у церкві с. Малий Буялик хрестили новонародженого сина Михайла [35, арк. 132].

Михайло Миколайович Дембровський став одним із найвідоміших нащадків роду. За протекції батька у 1835 р. поступив на навчання до Рішельєвського ліцею [35, арк. 131], у 1840 р. поступив на військову службу, потім служив чиновником з особливих доручень при генерал-губернаторах [6] та при командуючому Одеським військовим округом [36, арк. 1–4]. Виконував функції судового слідчого [5, с. 11–13], а також багато інших таємних доручень, перевірок та інспекцій за дорученням керів-

ників Південної України [37, с. 130]. Активно займався благодійними справами: був почесним мировим суддею Одеського повіту та скарбником відділення товариства «Червоний хрест». Генерал-майор М. М. Дембровський помер та похований в Одесі у 1891 р.

Микола Гаврилович Дембровський був одним із перших але маловідомих одеських поліцмейстерів, який зумів себе проявити як ініціативний керівник. Він та його нащадки належали до когорти впливових чиновників Південної України, які в умовах стрімкого розвитку регіону зуміли одночасно зробити кар'єру у поліцейському, військовому та судовому відомствах та накопичити значні статки.

Література та джерела

1. Балух В. С. Історичний нарис становлення господарських (комерційних, арбітражних) судів Одеського регіону [Електронний ресурс] / В. С. Балух. — Режим доступу: <http://oda.arbitr.gov.ua/sud5037/inform/naris/37664>. — Дата звернення 07.04.2016.
2. Вилков Г. С. Генерал Фома Петрович Лузанов / Одеса — Придністров'є — Бессарабія транзит [Електронний ресурс] / Г. С. Вилков. — Режим доступу: <http://luzanoff.ru/2013/11/odessa-pridnestrovo-bessarabiya-tranzit>. — Дата звернення 07.04.2016.
3. Вилков Г. С. Генерал Фома Петрович Лузанов [Електронний ресурс] / Г. С. Вилков. — Режим доступу: <http://luzanoff.ru/2013/10/personalii-foma-petrovich-luzanov> — Дата звернення 07.04.2016.
4. Сивирин О. В поисках исчезнувшей церкви Святой Натальи. Из цикла «Лузановка и окрестности» / О. Сивирин // Дерибасовская — Ришельевская. — Одесса: Пласке, 2014. — № 59. — С. 26–55.
5. Нетребский В. Неподкупный судья Одессы / В. Нетребский // Юго-Запад. АРТ. — Одесса: Оптимум, 2006. — № 1. — С. 8–13.
6. Шандра В. С. Канцелярія Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора (1822–1874): структура, особовий склад, архів // В. С. Шандра // Архіви України. — 2001. — № 3 (246). — С. 39–64.
7. Державний архів Одеської області (ДАОО). — Ф. 1. — Оп. 220: 1810 р. — Спр. 2. — 77 арк.
8. ДАОО. — Ф.1. — Оп. 220: 1808 р. — Спр. 2. — 7 арк.
9. Кривошея В. В. Козацька еліта Гетьманщини / В. В. Кривошея. — К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. — 452 с.
10. Заруба В. М. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648–1782 рр. / В. М. Заруба. — Дніпропетровськ: Ліра, 2007. — 380 с.

11. Список воинскому департаменту и находящимся в штате при войске, в полках, гвардии, в артиллерии и при других должностях генералитету, шефам и штаб-офицерам... на 1796 год. — СПб.: При Государственной военной коллегии, 1796. — 542 с.
12. Хромов А. В. Олександр Андрійович Шостақ — Одеський поліцеймейстер (1839–1841 рр.), Наказний отаман Дунайського козацького війська (1847–1854 рр.), Військовий комендант Одеси (1854–1868 рр.) / А. В. Хромов // Чорноморська минувшина: записки Відділу історії козацтва на Півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України: зб. наук. пр. — Одеса : СПД Бровкін О. В., 2014. — Вип. 9. — С. 20–25.
13. Хромов А. В. Станіслав Тимофійович Василевський — Одеський поліцеймейстер (1824–1831 рр.), Наказний отаман Дунайського козацького війська (1836–1846 рр.) / А. В. Хромов // Архіви України. — 2014. — Вип. 3 (291). — С. 253–257.
14. Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1809. — СПб.: Императорская Академия наук, 1809. — Ч. 2. — 496 с.
15. Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1810. — СПб.: Императорская Академия наук, 1810. — Ч. 2. — 504 с.
16. ДАОО. — Ф. 37. — Оп. 4. — Спр. 23. — 320 арк.
17. Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1807. — СПб.: Императорская Академия наук, 1807. — Ч. 2. — 511 с.
18. Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1808. — СПб.: Императорская Академия наук, 1808. — Ч. 2. — 532 с.
19. Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1805. — СПб.: Императорская Академия наук, 1805. — Ч. 2. — 332 с.
20. Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1806. — СПб.: Императорская Академия наук, 1806. — Ч. 2. — 492 с.
21. ДАОО. — Ф. 4. — Оп. 1а: 1808 р. — Спр. 87. — 10 арк.
22. ДАОО. — Ф. 4. — Оп. 1а: 1808 р. — Спр. 79. — 6 арк.
23. ДАОО. — Ф. 4. — Оп. 1а: 1808 р. — Спр. 82. — 6 арк.
24. ДАОО. — Ф. 4. — Оп. 1а: 1810 р. — Спр. 144. — 6 арк.
25. ДАОО. — Ф. 4. — Оп. 1а: 1810 р. — Спр. 134. — 12 арк.
26. ДАОО. — Ф. 4. — Оп. 1а: 1810 р. — Спр. 132. — 7 арк.
27. ДАОО. — Ф. 4. — Оп. 1а: 1810 р. — Спр. 143. — 9 арк.
28. ДАОО. — Ф. 4. — Оп. 1а: 1810 р. — Спр. 91. — 3 арк.
29. Губарь О. И. Первый бургомистр. «Энциклопедия забытых одесситов» / Губарь О. И. // Дерибасовская — Ришельевская. — Одесса, Печатный Дом, 2011. — Вып. 46 — С. 29–40.
30. ДАОО. — Ф. 18. — Оп. 5: 1823 р. — Спр. 2. — 3 арк.

31. ДАОО. — Ф. 18. — Оп. 1: 1822 р. — Спр. 56. — 201 арк.
32. ДАОО. — Ф. 37. — Оп. 3. — Спр. 696. — 494 арк.
33. ДАОО. — Ф. 37. — Оп. 13. — Спр. 693. — 402 арк.
34. ДАОО. — Ф. 37. — Оп. 4. — Спр. 23. — 532 арк.
35. ДАОО. — Ф. 44. — Оп. 1. — Спр. 59. — 305 арк.
36. ДАОО. — Оп. 1. — Оп. 63. — Спр. 66. — 8 арк.
37. Крыжановский В. К. Дневники / В. К. Крыжановский, К. А. Баханов, И. И. Лыман // Бердянск в дневниках титулярного советника В. К. Крыжановского. — Запорожье: Просвіта, 2002. — 194 с.

REFERENCES

1. BALUX, V. S. (2014) Istory'chny'jny'ystanovlennyagospodars'ky'x komercijny'x, arbitrazny'x sudiv Odes'kogo regionu — Historical Review of becoming economic (commercial arbitration) courts Odessa region. [Online] Available from: <http://oda.arbitr.gov.ua/sud5037/inform/naris/37664> [Accessed 07/04/2016]. (In Ukrainian).
2. VILKOV, G. S. (2013) General Foma Petrovich Luzanov. Odessa-Pridnestrov'e-Bessarabiya tranzit — General Foma P. Luzanov. Odessa, Bessarabia, Transnistria — transit. [Online] Available from: <http://luzanoff.ru/2013/11/odessa-pridnestrovo-bessarabiya-tranzit>. [Accessed 07/04/2016]. (In Russian).
3. VILKOV, G. S. (2013) General Foma Petrovich Luzanov- General Foma P. Luzanov. [Online] Available from: <http://luzanoff.ru/2013/10/personalii-foma-petrovich-luzanov>. [Accessed 07/04/2016]. (In Russian).
4. SIVIRIN, O. (2014) V poiskah ischeznuvshej cerkvi Svjatoj Natalii. Iz cikla «Luzanovka i okresnosti» — In search of the missing church of St. Natalia. From the series of articles «Luzanovka and the surrounding area» — *Deribasivska-Rishelyevskaya*. No.59. p.26–55. (In Russian).
5. NETREBSKIJ, V. (2006) Nepodkupnyj sud'ja Odessy — Incorruptible Judge in Odessa, Jugo-Zapad ART — *South-West ART*. No.1. p.8–13. (In Russian).
6. SHANDRA, V. S. (2001) Kanceljariya Novorosijs'kogo i Bessarabs'kogo general-gubernatora (1822–1874): struktura, osobovy'jsklad, arxiv — Office of Novorossiysk and Bessarabian Governor-General (1822–1874): structure, personnel, archives, Arxivi Ukraini — *Archives of Ukraine*. No.3 (246). p.39–64. (In Ukrainian).
7. Po pros'be nadvornogo sovetnika Shemiota o isproshenii im zemli pod zaselenie krest'jan I sadovodstvo — *On the request of the court counselor Shemiota requested them land for settlement of peasants and gardening* (1810) Found 1. Inventory 220 for 1810. File 2. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
8. Po prosheniju sluzhashhego pri pograničnom Mogilevskom karantine doktore nadvornom sovetnike Savva o nepravil'noj otdache

- chaste zemli v admiraltejtstvo I pomeshhikam Mordvinovu I Bogdanovichu — *Regarding the petition of the employee at the border quarantine Mogilev court counselor Dr. Savva on the wrong part of the land returns to the Admiralty and landlords Mordvinov and Bogdanovich* (1808) Found 1. Inventory 220 for 1808. File 2. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
9. KRIVOSHEJA, V. V. (2008) Kozacz'ka elita Get'manshhy'ny' — *Cossack Hetman elite*. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine. (In Ukrainian).
  10. ZARUBA, V. M. (2007) Administraty'vno-tery'torial'ny'j ustrij ta administraciya Vijs'ka Zaporoz'kogo u 1648–1782 rr. — *Administrative division and administration of Cossack Army in the 1648–1782*. Dnipropetrovs'k: Lira. (In Ukrainian).
  11. State military board (1796) Spisok voinskomu departamentu I nahodjashhimsja v shtate pri vojske, v polkah, gvardii, v artilleriii pri drugih dolzhnostjah generalitetu, shefam I shtab-oficeram... na 1796 god— *List of military department and located in the state with the army, the regiments, guard, artillery positions and other generals, chiefs and staff officers on... 1796*. St. Petersburg. (In Russian).
  12. KHROMOV, A. V. (2014) Oleksandr Andriyovy'ch Shostak — Odes'ky'j policzmejster (1839–1841 rr.), Nakazny'j otaman Dunajs'kogo kozacz'kogo vijs'ka (1847–1854 rr.), Vijs'kovy'j komendant Odesy' (1854–1868 rr.) — *Alexander A. Shostak — Odessa police chief (1839–1841) Ataman of the Danube Cossack army (1847–1854), Military commandant of Odessa (1854–1868)*. Chornomors'ka minuvshina. — *Black Sea past*. No.9. p.20–25. (In Ukrainian).
  13. KHROMOV, A. V. (2014) Stanislav Ty'mofijovy'ch Vasy'levs'ky'j — Odes'ky'j policzmejster (1824–1831 rr.), Nakazny'j otaman Dunajs'kogo kozacz'kogo vijs'ka (1836–1846 rr.) — Stanislav T. Vasylevskiy — *Odessa police chief (1824–1831) Ataman of the Danube Cossack army (1836–1846)*. Arxivi Ukraïni — *Archives of Ukraine*. No.3 (291). p.253–257. (In Ukrainian).
  14. Imperial Academy of Sciences (1809) Mesjaceslov s rospis'ju chinovnyh osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Hristova 1809—*Menology with a list of bureaucratic persons or the general staff of the Russian Empire in the year of 1809 AD*. Part 2. St. Petersburg. Imperial Academy of Sciences. (In Russian).
  15. Imperial Academy of Sciences (1810) Mesjaceslov s rospis'ju chinovnyh osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Hristova 1810 —*Menology with a list of bureaucratic persons or the general staff of the Russian Empire in the year of 1810 AD*. Part 2. St. Petersburg. Imperial Academy of Sciences. (In Russian).
  16. Metricheskaja kniga cerkvej v gorode Odessa i Ovidiopol' — *Metric book of churches in the city of Odessa and Ovidiopol'* (1811) Found 37. Inventory 4. File 23. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).

17. Imperial Academy of Sciences (1807) Mesjaceslov s rospis'ju chinovnyh osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Hristova 1807—*Menology with a list of bureaucratic persons or the general staff of the Russian Empire in the year of 1807 AD*. Part 2. St. Petersburg. Imperial Academy of Sciences. (In Russian).
18. Imperial Academy of Sciences (1808) Mesjaceslov s rospis'ju chinovnyh osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Hristova 1808—*Menology with a list of bureaucratic persons or the general staff of the Russian Empire in the year of 1808 AD*. Part 2. St. Petersburg. Imperial Academy of Sciences. (In Russian).
19. Imperial Academy of Sciences (1805) Mesjaceslov s rospis'ju chinovnyh osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Hristova 1805 —*Menology with a list of bureaucratic persons or the general staff of the Russian Empire in the year of 1805 AD*. Part 2. St. Petersburg. Imperial Academy of Sciences. (In Russian).
20. Imperial Academy of Sciences (1806) Mesjaceslov s rospis'ju chinovnyh osob ili obshhij shtat Rossijskoj imperii na leto ot Rozhdestva Hristova 1806 —*Menology with a list of bureaucratic persons or the general staff of the Russian Empire in the year of 1806 AD*. Part 2. St. Petersburg. Imperial Academy of Sciences. (In Russian).
21. Delo po soobshhenii hersonskogo gubernatora o zapolnenii form naliczhivushhij v Odesse — *The case reported by the governor of Kherson filling out forms on the persons living in Odessa* (1809) Found 4. Inventory 1A for 1808. File 87. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti—*State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
22. Delo po soobshheniju zdeshnego gradonachal'nika o chrezvyčajnyh proisshestvijah — *The case reported by the local mayor of extraordinary events* (1808) Found 4. Inventory 1A for 1808. File 79. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti— *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
23. Delo po soobshheniju zdeshnej gorodskoj policii — *The case reported by the local city police* (1808) Found 4. Inventory 1A for 1808. File 82. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti— *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
24. Delo po otnosheniju Odesskogo policmejstera Dembrovskogo o vydelenii zemli dlja vyvarki selitry — *The case in relation the Odessa police chief Dembrovsky about the allocation of land for the production of ammonium nitrate* (1810) Found 4. Inventory 1A for 1810. File 144. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
25. Delo po otnosheniju odesskoj policii o podatjah raznyh lic — *The case in relation the Odessa police respect to taxes on different persons* (1810) Found 4. Inventory 1A for 1810. File 134. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
26. Delo po opredeleniju Hersonskogo voinskogo gubernatora o pribavlennii zdeshnej (Odesskoj) policii — *The case definition for Kherson military*

- governor of the addition of the local (Odessa) Police (1810) Found 4. Inventory 1A for 1810. File 132. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
27. Delo o vydachi kvartirnyh deneg, pisarja i kazaka dlja pomoshhi chastnomu pristavu — *The case of the issuance of residential money, the clerk and the cossack to help the district police officer* (1810) Found 4. Inventory 1A for 1810. File 143. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
28. Delo o vydachi kvartir policejskim chinovnikam — *The case of the issuance of apartments for police officials* (1810) Found 4. Inventory 1A for 1810. File 91. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
29. GUBAR, O. I. (2011) Pervyj burgomistr. Jenciklopedija zabytyh odessitov — The first burgomaster. Encyclopedia of the forgotten citizens of Odessa. *Deribasivskaya-Rishelyevskaya*. No. 46. p.29–40. (In Russian).
30. Otnosheniya k prokuroru Odesskogo kommercheskogo suda o predostavlenii spiska chinovnikov — *Relations to the prosecutor of the Odessa Commercial Court for a list of officials* (1823) Found 18. Inventory 5 for 1823. File 2. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
31. Protokoly Kommercheskogo suda — *Protocols of the Commercial Court* (1822) Found 18. Inventory 1 for 1822. File 56. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
32. Metricheskaja kniga cerkvej goroda Odessa — *Metric book of churches of Odessa* (1843) Found 37. Inventory 3. File 696. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
33. Metricheskaja kniga cerkvej goroda Odessa — *Metric book of churches of Odessa* (1905) Found 37. Inventory 13. File 693. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
34. Metricheskaja kniga cerkvej goroda Odessa — *Metric book of churches of Odessa* (1812) Found 37. Inventory 4. File 23. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
35. Vhodjashhie pis'ma Odesskogo Rishel'evskogo liceja — Incoming letters in Odessa Richelieu Lyceum (1835) Found 44. Inventory 1. File 59. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).
36. Delo o kvartirnyh den'gah polkovniku Dembrovskomu — The case of the issuance of money for the residential of Colonel Dembrovskiy (1877) Found 1. Inventory 63. File 66. Derzhavny'j arxiv Odes'koyi oblasti — *State Archives of Odessa region*. Odessa. (In Russian).

37. BAHANOV, K. A., LYMAN, I. I. & KRYZHANOVSKII, V. K. (2002) Berdjansk v dnevnikaх tituljarnogo sovetnika V. K. Kryzhanovskogo — *Berdjansk in diaries of titular counselor V. K. Kryzhanovskii*. Zaporozhye: Prosvita. (In Russian).

Надійшла до редакції 5 квітня 2016 р.

УДК 94:32(477)«1986-1991»(091)

І. В. Яковлев

БОРОТЬБА І. Ф. ДРАЧА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Одеський національний політехнічний університет,
проспект Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

Яковлев Ігор Васильович, аспірант кафедри історії та етнографії України, e-mail: gaz-on@mail.ru

АНОТАЦІЯ

У статті, на основі низки літературних джерел, показані деякі моменти з історії участі Івана Федоровича Драча у боротьбі за незалежність у роки перебудови. Вона фактично є доповненням до попередніх розвідок автора на цю тему.

Саме Іван Драч був першим, хто зміг відкрито направити потік національної свідомості на курс незалежності. Завдяки своєму новаторському хисту і багаторічному політичному досвіду І. Ф. Драч зміг досягти омріяної мети мільйонів співгромадян й привести нашу країну до заповітної незалежності. Його найближче оточення більше інших політичних сил відстоювало ідеали суверенітету як на громадських зборах, де поширювалася ідея незалежності, так і у політичних баталіях, де опонентами виступали представники радянської еліти. Гучні виступи і пропозиції Івана Драча і його оточення призвели до зміни напрямку курсу Народного Руху України. І це незважаючи на політичний тиск та розповсюдження неправдивих пліток про Рух з кіл радянських представників влади в УРСР. Діяльність І. Ф. Драча в якості новообраного голови НРУ і його спільна боротьба разом з однодумцями привела до отримання економічного і політичного суверенітету країни, а згодом і незалежності.

Ключові слова: Драч І. Ф.; НРУ; політика; незалежність.